

Տարին 10 րուբ. վեց ամիսը՝ 6 րուբ. և կես, երեք ամիսը՝ 3 ր. 50 կ. ամիսը՝ (Թիֆլիսում) 1 ր., հատով 5 կ. Բաժանորդի հն. գրուած միմիայն խմբագրատանը՝ Գալիցի. փողոց, № 5.

Խմբագրութեան հասցեն՝ Тифли́сь, Редакция «Норъ-Даръ» կամ Tiflis, Rédaction «Nor-Dar»

Խմբագրութիւնը բաց է ամեն օր (բացի տօն օրերէն) ժամը 9-ի մինչև 2-ը: Յոյսարարութիւնները ընդունուած են ամեն լեզուներով: Ծայտարարութիւնները ըստին 2 Կ., բեկլամները համար կը կենսապահուին:

ԲՈՎԱՆԴԱՆՈՒԹԻՒՆ

Առաջնորդող.—Որքան բան է կախուած ընտանեկան կրթութիւնից: Քրտնիկան.—Լուրեր: Մեզ գրում են.—Համարումից: Կ. Պոլսի հայ թերթերից: Մամուլի շուրջը: «Քաղաքակրթութեան ներկայացուցիչները» Կ. Պոլսում: Թղթակցութիւններ.—Նամակ Պարո-կաստանից.—Թաւրիզ Բաղաբական.—Ազատամարտիւնը Մակեդոնիայում: Մակեդոնիայում թիւրքերի կատարած գաղափարախօսութիւնները: Մակեդոնիայի իշխանութիւնը փախուստականները: Բուլղարիայի մակեդոնացիները: Մակեդոնական յեղափոխականների տեղերը: Էմբրանի գետի արձագանքները: «Նոր-Դար»-ի հեղափոխութիւնը: Ծայտարարութիւններ:

Թիֆլիս, 22 ն օգոստոսի 1903, թ. ՈՐԲԱՆ ԲԱՆ Ե ԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ ԸՆՏԱՆԵ-ԿԱՆ ԿՐԹՈՒԹԻՒՆԻՅԸ:

Մենք երբեք այս էջերիս մէջ աշխատեցինք ընդհանուր գծերով միայն յոյս տալ ընտանեկան կրթութեան անազնին նշանակութիւնը. սակայն, հարցի կարեւորութիւնը հարկադրում է մեզ փոքր ինչ աւելի մանրամասն կանգ առնել և մասնաւորապէս շեշտել մեր ընտանեկան դաստիարակութեան այն սակայնաւոր կողմերը, որոնք բարոյապէս ու ֆիզիքապէս այլաբանութեամբ են մեր մատաղ սերունդի հոգեկան ու մտաւոր աշխարհը:

Ընտանեկան կրթութիւնը սկսում է մանուկի աշխարհ ցարդութիւնից: Մայրը իւր ստիճարով կերակրում է նրան, իւր կաթին հետ միատեղ ջամբելով նորածնին իւր հոգով լաւ և վատ կողմերը, աւարտելով իրենց և ու մոլորութիւնները: Որքան վնասակար բնագոյնների և կամ բնականաւոր ընտիր բարիմասնութիւնների սաղ մեր են ներս սուրբում այդ մայրական կաթի շիթերի հետ, որոնք աճելով ու զարգանալով մանուկի մէջ, առաջնորդում են նրան զէպի բանտ ու կախաղան և կամ զէպի փառք ու մեծութիւն...

Բայց որքան մեծ է այն մայրերի թիւը, որոնք ոտքի տակ են տալիս մայրական այս պարտականութիւնը, յանձնաւոր իրենց նորածնի զինքումը առաջին պատահող վարձկան կնոջ, իրենց կնիթարկելով միևնոյն ժամանակ ընտելեան օրէնքի զեղծումից առաջանցած շատ անգամ ծանր հիւանդութիւնների: Եթէ այդ պատահարների զանցաւորութիւնը առաջանայ վատ առողջութիւնից ու տկարակամութիւնից, ինչ տարակույս, որ ոչ ոք ոչինչ չի կարող ընենայ նրա դէմ: Սակայն, քանի, քանի մայրեր այդ յոռի լինութեան մէջ դառնում են միայն նրա մամբ, որովհետեւ պզգում, զգում են այդ սրբապան պարտականութիւնը կատարելուց, որը ձանձրացնելով հանգեւած, խլում է նրանցից իրենց թանկագին ժամերը: Մայրութիւն և զուտանք, մայրութիւն և ձանձրոյթ, որքան

միմիայնից հեռուր բաներ են... Սկսում է մանուկի բաղնիք թոթովանքների շրջանը, և առաջին բառերը, որ նա արտասանում է իւր տկար լեզուով, իւր հօր ու մօր, կոչումներն են խորթ լեզուով ճիշտ այն, ինչ որ սովորեցրել է նրան իւր մայրը, որը, անկասկած, կապէր, արձան կկտրուէր եթէ կատուի ձայնից շան յայտն կամ կովի հորթից՝ ոչխարի մայրուն լսել: Նա կապէր, ատում ենք, բնութեան այդ շտեմնում զարտուղութեան վրայ, մինչդեռ, միևնոյն այդ «բարեգութ» մայրը ամենին էլ չի զարմանում, երբ իւր զաւակը նրա ականջներին հնչեցնում էր իւր սովորածների առաջին խորթ արձագանքները: Ինչ անի տարաբաղ ժայռը, այդ է ժամանակի պահանջը, այդքան է նրա հասկացողութիւնը, որ մայրենին աւելորդ է, տգէղ է, զուհիկ, ուրեմն և ինչ հարկ կայ զրա վրայ ժամանակ կորցնելու...

Օր ըստ օրէ մանուկը աճում է մարմնով ու մտքով, հետզհետէ ընդլայնում է նրա մտքի հորիզոնը, կազմակերպւում է նրա բնականութիւնը, և այդ բոլորը կատարւում է, բնականաբար իւր ամենամօտ մարդու—մօր կամ դստիկի մշտական հսկողութեան տակ: Ինչ համամասնութիւն բարեկերթ, խելահաս, իւր պատշաճին զիտակ և՛ ընդհակառակը՝ քմահաճ, դատարկութիւն ու անպատրաստ երկու մայրերի մեծացրած երկու երեխաների միջև: Առաջինի ձեռք տալով դաստիարակութիւնը, անձնական օրինակը առաջ է բերում մի հրեշտականման էակ, մինչդեռ երկրորդի անտակ ու անտեղի վարեցողութիւնը մի անուշ արարածի դարձնում է իրանի բովանդակ նշանակութեամբ մի անտանելի հրէշ, որը ամբողջովին ներկայացնում է իւր զրգաբաղ մայրը: Իսկ որքան մեծ է այն մայրերի թիւը, որոնք ամիսներով անգամ չեն տեսնում իրենց զաւակների երեսը, որովհետեւ ժամանակ չունեն, սաստիկ զբաղուած են...

Ոչինչ այնքան վնասակար կերպով չի կարող ազդել մանկական սուպատրուղ բնատրուութեան վրայ, որքան փոքրերի ներկայութեամբ մեծերի միջև տեղի ունեցած անխորտակ միջոցով իրենց վնասակարութիւնները, որոնք շատ անգամ անհասանելի լինելով մանկական սահմանափակ մտքին, տանում են նրան զէպի մեծամտութիւն, իմաստակութիւն, իսկ ուրիշ զէպերում՝ արտառուց ու անմարտ վայրահաջութիւնները պղտորում ու թունաւորում են նրա անարատ սիրտն ու հոգին և տանում զէպի բայարձակ անբարոյակաւութիւն: Մանրեկերի ներկայութեամբ կարելի է խօսել միայն այն, ինչ որ նրանց բերանելի է և կարող է ազնուացնել ու բարձրացնել նրանց հոգին:

Ընտանեկան կրթութեան ու դաստիարակութեան նշանակութիւնը շատ աւելի է բարդուած և ստիպողական դառնում, երբ ուշադրութեան ենք առնում այն

յանգամները, որ նա ծառայում է սրպէս հիմք ուսումնարանական կեանքի և առաջին դործոն մանկավարժական գործառնութեան օգտակար կիրառութեան:

Սակայն, հետեցէր հայ ծնողներին, մօտից ծանօթացէր նրանց հետ, և զուր կարմանար, թէ՛ նրանք, կրելով հանդերձ իրենց զաւակներին ուսում տալու առաջ բերած ահաբեկ զոհողութիւնները, որքան ընչ են հետաքրքրուած նրանց յառաջդիր մտխմար, վարդապետ, վարը ու բարքի մարմնութեամբ: Հայ ծնողը իւր գոհողութիւնները արդիւնաւորում և յայտնը պատկաւում է համարում, երբ իւր որդին ներկայացնում է նրան իւր անարմատ վկայականը: Ունենալ աւարտման վկայական,—այդ արդէն նշանակում է «մարդ դարձած լինել» և ունենալ այն բոլոր առաւելութիւնները, որը հարկաւոր է անձնական բաղդ շինելու, հասակակութեան մէջ զիւր զրաւելու և օգտակար անգամ լինելու իւր ապրած միջավայրին:

Բայց որքան վկայականաւորներ, որոնք անկարող կեանքի ամենաթեթեւ խիւղերն դիմադրելու, ինկճուած, ոչնչանում են կեանքի բնական տակ և կամ սայթաքում ու գլորում են անբարոյականութեան անդունդը...

Եզրափակելով մեր խօսքը, յիշեցնում ենք հայ ընտանիքներին մեր հին պատմաբաններից շնորհալի Եղիշէի խօսքը.—«տունը հիմքովն է տուն, ծառը արմատովն է ծառ»: Մարդկանց անհատական ու հասարակական կեանքի հիմքն ու արմատները կազմում է ընտանեկան դաստիարակութիւնը, որը խախտու ու վերտած լինելուց յետոյ ոչ մի պայմանով չի կարող նրանց վրայ չինուած շէնքը հաստատուն լինել:

ԲՐՈՆԻԿՈՆ

Օգոստոսի 21 ին, երեկոյան ժամը 5-ին, Կովկասի կառավարչապետ զեւտդ. իշխ. Գ. Ս. Գալիցինն իւր ամուսին իշխանուհի Մարիա Ֆելոգրովնայի հետ այցելից Թիֆլիսի արքեպիսկոպոսի, որտեղ նրանց զինուորացիներ թաղումը դիրեկտորները, ոստիկանապետը և այլ անձինք: Նոցին պայծառափայլութիւնները զիտեցին բնմը, մեքենաների մասը և այլն: Այնուհետև իշխանի և իշխանուհու ներկայութեամբ փոքր ենթարկուեցին հրգեհի դէմ իմի վրայ օտարուած յարմարութիւնները: Տրուած աղջկանի վրայ բացուեցին բնմի վերքը գտնուած ջրի ծորակները նախ աջ, ապա ձախ կողմը, և բնմը ծածկուեց յորդ անձրիի պէս թափուող ջրով: 40 րոպէս ընտրուում մնալուց յետոյ նոցին պայծառափայլութիւնները վերադարձան պալատ. («Կալի»)

Օգոստոսի 21-ին, առաւօտեան ժամը 5-ի մօտերը, Բաթումից Թիֆլիս եկող ժողովարար գնացքը խոր տակուից Բեկովքի կայարանը մտնելիս, երկաթագծերից դուրս պրծաւ շոգեմեքենան: Ուղեորներն անխառն մնացին: Պատճառը յայտնի չէ:

Թիֆլիսի մանկաբարձուհիները

փոխադարձ օգնութեան ընկերութեան վարչութիւնը օգոստոսի 10 ից մանկաբարձուհիների հերթապահութիւն է հիմնել երկու տեղ՝ անդրկովկասեան Օւլգինեական մանկաբարձական ինստիտուտին և քաղաքային կենդրոնական բուժարանին կից ծննդաբեր կանանց օգնութիւն հասցնելու համար: Մտադրութիւն կայ մանկաբարձուհիների հերթապահութիւն հիմնելու նաև քաղաքային բուժարանի հաւաքարի բաժանմունքին կից ևս: Ծննդաբեր կանանց օգնութիւն հասցնելու համար հերթապահ մանկաբարձուհիներին հրաւիրեցին Թիֆլիսի վճարեն ընկերութեան օգան մի բուրջի:

«Ջուկերտ և Ընկ.» ֆիրման Թիֆլիսի քաղաքային վարչութիւնից թուղտութիւն է խնդրում Միքայէլեան պրոսպեկտով անցկացնելու երկաթաւան լուսաւորութեան հաղորդիչ-թելեր մինչև Վարանգովի արձանը լուսաւորելու համար մասնաւոր տները և խանութները: Ֆիրման ընդ սմին պարտաւորում է ութ լապտեր կանգնացնել Միքայէլեան պրոսպեկտի վրայ այն տեղերում, ուր մասնաւոր կանի քաղաքային վարչութիւնը:

Առաջիկայ 1904 թուականից Թիֆլիսի ոստիկանութեան կազմը պահելու համար քաղաքի զուտարներից յաւակցուելու է 100,000 ր., իսկ պետական գանձարանից — 79,000 ր.:

Թիֆլիսի սպանդանոցը բնութեղեցիւր անասունների պարտադիր ապահովագրութեան ծրագիրը նահանգապետի պաշտօնակատարի միջոցով օգտակար է ներքին գործերի մինիստրին ի հաստատութիւն:

Երեւանից մեզ հաղորդում են, որ օգոստոսի 25-ից այնտեղ բացուած է մի նոր գրադատանոց «Արարատ» անունով:

ՄԵԶ ԳՐՈՒՄ ԵՆ

ՂԱՄԱՐՈՒԹԻՅ.—Օգոստոսի 15-ին Ղամարու հասան մի խումը ճանապարհորդներ Ա. Բ. Եւանդուկանի առաջնորդութեամբ. նրանք ճանապարհորդական պակաս մնացած պիտոյնները և հագուստեղէնը տեղում գնելուց յետոյ անցան Արաքս գետին և ճանապարհուեցին զէպի Սուրբաբուի գաւառը Մարիս լեռան գլուխը բարձրանալու համար: Խմբին մասնակցում են մօտ 20 հոգի:

2-նայնով տեղական խանութները փակելու մասին սրանից մի քանի տարի առաջ ժողովրդի կազմած համախոսականին, այնուամենայնիւ գործը մնացել է առկա: Ցանկալի է, որ լուրջ ուշադրութիւն դարձուի այս բանին:

Ղամարում և շրջակայ հայ և թուրք գիւղերում եղջիրաւոր կենդանիների յէջ տարածուած է «գարագա՝ կոչում» հիւանդութիւնը, որը սակայն անվնաս է անցնում, չհաշուած այն վնասը, որ տանում են գիւղացիներն այս կալ ու կուտի ժամանակ, որովհետեւ հիւանդ կենդանիների մի քանի շաբաթ միանգամայն անընդունակ է լինում աշխատանքի:

Հուլիսի 22-ը, որ Երևանից Զուլֆա տանող երկաթուղու շինութիւնը պիտի սկսուի այս օրերս: Կայարաններից մէկը կանգնուել է Ղամարու և Բեկովքի միջև: Կալուկի միջև, Ղամարում մօտիկ: Ապագայ կայարանը շրջակայ հողերի գնորդ չափից դուրս բարձրացել են:

Կ. ՊՈԼՍԻ ՀԱՅ ԹԵՐԹԵՐԻՅ

Մայրաքաղաքիս աղգ. նախակրթարանաց ներկայ տարւոյ շրջանաւարտից ընտելութիւնները նախնիքաց օր սկսան կատարել իրենց շրջաններու մէջ, Գումարուի Պէգեան վարժարանին և Բերայի Էօյայան վարժարանին մէջ: Ա. շրջանակի շրջանաւարտից թիւը յանգած է 49ի, իսկ երկրորդ շրջանակի շրջանաւարտիցը 54ի, որով ներկայ տարւոյ աղգ. վարժարանաց շրջանաւարտներու թիւը կը յանգի 103 ի: Ասոնց մէջ 42ը աղջիկ և մնացեալ 61ը մանչ են:

Յորջանէն կը գրեն թէ, վարժարանը բարեկարգ վիճակի մը մէջ է: Գլխաւոր ուսուցչութեան պաշտօնը ստանձնած է՝ Պոլսեցի Օրեորդ Վեհա. նոյ Ստեփանեան, որ իր ուսումը կատարելագործած է Նախիի Մանկապարտէզի և Չեռագործներու մասնագիտական վարժարաններուն մէջ, և ֆրանսերէն լեզուն՝ իւրացնելու չափ յաջողած է: Դպրոցը մէկ տարւան շրջանի մէջ՝ 33-35ի մօտ աշակերտներ ու աշակերտուհիներ ունեցած է, ուր հայերէն և ֆրանսերէն լեզուները սովորած են ուսանողները: Վերջերս վարժարանի տարեկան հանգէտին առթիւ ի ներկայութեան օտարազգի բրոֆէսթորներու, անլույս հայոց դպրոցի աղբի վիճակը գնահատուելով, գովեստի արժանացած է նաև տեղայն երեւելիներէն Գ. Ֆէրհատ Ֆէրհատեանի զպլոյնի համար ըրած յոգնաշուն աշխատութիւններն ու զոհողութիւնները: Օրուան պարգեւաբաշխութեան հանդէսին մէջ՝ Օրեորդ Վեհանոյ զեղեցիկ բանախօսութեամբ՝ կրթութեան, դաստիարակութեան առաւելութիւնները շեշտեց, օրէկ վերջ թէ հանդիսականները ծափահարութիւններով զինքը քաջալերեցին և թէ Գ. Ֆէրհատի և ուրիշներուն կողմէ ծաղիկ փռնշէր նուիրուեցան Օրեորդին:

Փորջանի հայ վարժարանը՝ ինչ ատենը, աւելի բազմաթիւ աշակերտներ ունեցած է, քան թէ հիմայ, որովհետև հեղաշեւտեց տեղի ունեցած խառն ամուսնութեանց պատճառաւ, նա մասնաւոր տարիքի անյարմար ընտրութիւններով կատարուած ամուսնութեանց հետեւեալ, Փորջանի վարժարանի աշակերտներուն թիւը տարւել է տարին նուազած է: Տեղայն մեր դպրոցը՝ իր այսօրուան ունեցած հարուստ եկամուտներովը, կ'ըսուի թէ՛ ոչ թէ 33 աշակերտներ, այլ և 200ի մօտ աշակերտներ ալ պահելու ներկայութեան առաւելութիւնը ունի, Ֆէրհատեանի մը կառող վարչութեանը ներքեւ յէջ քաջ ֆրանսագէտ քաղաքի մը զբեկու ըլլալ հն, Փորջանի հայութիւնը, փոխանակ օտարաբնութեան հոսանքին հետեւելու կտորէն, իր եկեղեցւոյ քովի կը պիտի փռուէ իր մայրենի կրթութեան զարգացումը ու հայրենի եկեղեցւորութեան վառ զբաղումը:

Երուսաղէմի Դորմաթիոն Լուսարարապետ Տ. Վտհրամ վարդապետ Ա. դարեան, թէ և առկալին իր հիւանդութիւնէն ապագայն չէ, բայց և այնպէս՝ ցարդ կ'ըսէ հրաւիրագրերուն ու շնորհարարագրերուն հանդէպիւր նոր պաշտօնին յանձնառութիւնն ալ գրաւապաշտ յայտնած չէ:

ՄԱՍՈՒԼԻ ԵՌԻՐԶԸ

Օգոստոսի 23 ին (ն. տ.) Զուլֆա-րայի Բաղիլ քաղաքում բացուել է

սիօնիստների վեցերորդ կոնգրեսը: Ներկայ են աշխարհի զանազան մասերում ապրող հրեական համայնքների կողմից եկած 700 պատգամաւոր, 1500 հիւր և այլ և այլ ազգերի մասնաւոր 150 ներկայացուցիչներ: Պատգամաւորների թիւում են նաև կողմանակա լեռնային հրեաների կողմից դնացած երկու ներկայացուցիչ իրենց տեղական շերտի հարկերը: «НОВОСТИ»-ի թղթիկից, կոնգրեսի բացման համառոտ նկարագրութիւնը տալուց յետոյ, առաջ է բերում նրա նախագահ գոյ. Հեբրէի բացման առիթով արտասանած ճառը: Հրեայ ազգաւոր իւր ճառի մէջ անցողիկ հայեացք ձգելով սիօնիստական միութեան մինչև այժմ ունեցած գործունէութեան վրայ, որը հակառակ նրա վրայ թափուած ջանքերի՝ չի կարողացել տալ սպասուած արդիւնքը և արդարացիորէն այդ մասին տածուած յայտարար, անցնում է այդ մարմնի ապագայ գործունէութեան և սիօնիստական միութեան նպատակի նկատմամբ իր տալ ունեցող այն բանակցութիւններին, որ նա ունեցել է պետութիւնների հետ համաձայն նախորդ կոնգրեսի վնասադուրի որոշման:

Այն ժամանակից ի վեր առել է հերքում երբ վերջին անգամ հաւաքուցելը Քաղկոնում, պատկեր ունեցող երկու անգամ հրապարակուող թանկ մաս Կ. Պոլսի երկու անգամ ևս մեր բանակցութիւնները անցան անհետկանութեան, անկասկած, երբեք չէի կարող համաձայնութիւն տալ այն բաների մասին, ինչ որ չէր համապատասխանում Քաղկոնում ուղարկուած մեր ծրագրերին: Թիւրքիայի զանազան մասերում անկարող կերպով ցրուած հրեական կողմնակցութիւնները չէին կարող բաւականութեամբ տալ մեր ազգայնական պահանջներին: Պատարուած բանակցութիւնների արդիւնքը եղած միայն այն, որ պարզուեց, որ սուլթանը հասնում է զգալի մեղ բարեկամական զգացումներ: Որքան էլ ուրախակա ու գնահատելի լինի այդ, չի կարող, սակայն մեզ համար գործնական նշանակութիւն ունենալ:

Իբրև իւր բանակցութիւնների արդիւնք՝ ճառագիտութեան յայտնում է, որ պետական կառավարութեան կողմից ոչ մի արգելք չի նախատեսուում սիօնիստների գործունէութեան նկատմամբ և վստահացնում է թէ:

Անգլիայի կողմից ևս չի կարող արգելք հաւանակութիւն լինել այդ առիթով: Այդ հաստատում է այն արդիւնքները, որոնց մասին կանոնաւոր եւ հազորելի ժողովից Կ. Պոլսում կատարուած բանակցութիւնների անկարող անցնելուց յետոյ, պարտաւորուած էին իւր հնազանդութիւնը փնտռել հարց կարողորդելու համար: Անցնող ապրիլի հոկտեմբեր ամսում եւ յարաբերութեան մտայն անգլիական կառավարութեան միջոցով անգլիական կառավարութեան առաջարկից արտաքին մեղ Սինայ թերակղզին հրեական գաղութի վերանշուում: Նա մեծ համակարգով վերաբերուեց իմ՝ կողմից եղած այդ առաջարկին, յանձնարարեց մեզ հեղատական կառավարութեան և ծեղկատու իւր ներկայացուցիչ՝ լորդ Կրոմլինին յայտարարեց, որ իւր և ծեղկատու իւր կողմից մեր ծրագրերը կարող թաքցնող լուծում:

Մական, Սինայ թերակղզին այդ կողմից ուսումնասիրելու նպատակով կազմուած յատուկ յանձնախումբը այդ տեղ առաջարկուած նպատակի համար անհամապատասխան է գտնում և հերքում եղիպտական կառավարութիւնից ստանաւ է բացասական պատասխան, որից յետոյ:

Անգլիական կառավարութիւնը դրա փոփոխութեան առաջարկեց ուրիշ տեղ հրեական գաղութի հիմնելու համար: Այդ նոր միջոցաւորը իր ծրագրերը, չունի այն պատմական, կրօնական-քաղաքական և սիօնիստական նշանակութիւնը, որը ներկայացնում էր Սինայ թերակղզին, սակայն, եւ չիմ կասկածում, որ կոնգրեսը, որպէս ներկայացուցիչ հրեական ժողովրդի, այդ առաջարկը չընդունի ամենաշեղծ շնորհակալութեամբ: Անգլիական կառավարութեան կողմից արտած առաջարկն է հրեական թերակղզի մի գաղութի հաստատել արեւելեան Աֆրիկայում բրիտանական հովանաւորութեան տակ: Եւ եւ արտոնութիւն եւ ստացել այդ առաջարկը կունդրիմք քննարկութեան ենթարկելու:

Գոյ. Հեբրէ, համոզուած լինելով հանդերձ, որ աֆրիկեան հեռաւոր մի գաղութաւոր չի կարող լինել համապատասխան հրեական ազգի ձգտումներին և ազգայնական զգացումներին, այնուամենայնիւ կողմնակից է այդ առաջարկը ընդունելուն՝ միմիայն թեթեւացնելու համար հրեական ազգի աստատական ու առաջարկը:

Միւլթար վիճակն ու քաջած նեղութիւնները, ուստի և երախտադրական զգացումներով վառուած եղբայրացիներէս ինչ որոշման էլ որ յարգելու լինենք պարտաւոր ենք յայտարարելու, որ մեր որոշումը լցուած են երախտադրական զգացումներով այն բարեացակամ վերաբերման համար, որ Մեծ-Բրիտանիան ցոյց է տալիս հրեական ժողովրդին:

«ԲԱՅԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ՆԵՐԿԱՅԱՆՑՈՒՄԻՆ» Կ. ՊՈԼՍՈՒՄ

Վ. Դորոշիկը «Русское Слово»-ի մէջ Կ. Պոլսի ներքին մի քննարկով յորդումով իրեն յատուկ կծու լեզուով տալիս է, ի միջի այլոց, երախտային այն «կոյտութարեղներին» պատկերը, որոնք «Արաբի խաւարի» մէջ տարածուած են «երախտական քաղաքակրթութիւնը»:

«Հարեւելի վրայ ապրող» մարդկանց դիւրաւոր պարագմունքը, — առում է նա, — քաղաքականութիւնն է:

Կ. Պոլսում ուրիշ խօսակցութիւն չբկայ, բայց քաղաքական աստիճանները:

— Անգլիական դեսպանն այսօր Եւրոպէի Բեռլինում էր:

— Իսկ երեկ գերմանական դեսպանը էր գնացել այնտեղ:

— Օ՜հ:

— Ամենքը բարձրացնում են հարցը: — Ռուսաց դեսպանն երեկ չէ՛ մէկէլ օրն էր այնտեղ: Ահա թէ ինչու:

— Իսկ ֆրանսիական դեսպանը:

— Նա գնացել էր Ռուսաց դեսպանի հետ միասին:

— Հա:

— Պալատում էր մնացել երբեք ժամ:

— Լոնդոնը չուում են աչքերը և ծրարութեամբ են լեզուն:

— Ծա, ծա, ծա:

— Եւ ֆրանսիական պահակաւոր մօտեցել էր գերպատասխան:

— Ամենքի գէթն երկրից է արտայայտում:

— Սուլթանի անունն ամենաբարձր քաղաքական խօսակցութիւնների ժամանակ իսկ չի լսում երբեք: Մինչև անգամ երբ խօսում են իրենց տարեկան լրացումը չկայ:

— Կարծես թէ Կ. Պոլսում նա դուռնութիւն չունի:

— Գուր լսում էր միայն:

— Դեսպանները:

— Երբ լսում է, թէ թուրք կառավարութիւնն այսօր ինչ նոր միջոց է ձեռք առել, առաջին հարցն այն է լինում, թէ՛:

— Իսկ գերպատասխանը: Դեսպաններն ինչ են անում:

— Եւ ընծում են ձեռք առնում միջոցը:

— Դեսպաններն այդ թոյլ կան:

— Դեսպաններն այդ թոյլ չեն տալ: Եւ ամենքը հանգստանում են:

Ինչ գէպի ծովը Ղալաթիայի փեշերով: Մենք գտնուում են «Pera Palace»-ում: Հետաքրքրական շինութիւն է առ:

Կ. Պոլսը հրաշալի է հեռուից: Ինչպէս գիտեցի կարող է լինել մինչև անգամ այլի և ցիսի կոյտը, երբ արեւ չողանի և պէս վառում է նրա մէջ թափուած ապակու կոտորանքները և չողողալովում է նրանից ծորող հոսած ջուրը: Այն ժամանակ աղբի կոյտը թուում է, թէ չողանի կոյտ է: Եթէ դուր ուղում էր պահպանել ձեր հիացումը, — մի իջնէր Կ. Պոլսում չողանի:

Կ. Պոլսը գլխաւոր, երկրի տներն մի հոսած կոյտ է: Այն ամենը, ինչ որ պատկանում է անցեալին, հսկայական է և փառայն: Այն ամենը, ինչ որ պատկանում է ներկային, — զղուսել է: Փառաւոր մզկիթներն և Բեռլինի միջին հոսել է ցիսը: Ահա թէ ինչ է Կ. Պոլսը: Փողոցները խորթ ուրբող, հազարն աստիճան, որոնց մէջ ձագեր են ծնում: Ներքին փողոցում յանկարծ կլէք մի յուսահատական հայտ: Այդ չինն են, որ ծուրի-ծուրի են անում «օտար» մի չուն, որ մտել է «իրենց» փողոցն ուրիշ փողոցից: Փողոցների ծայրերին կանգնած են ինչ-որ պողպատեան ալբաթները: Փողոցները ծայրերին ծայրերին են ծայրերին: Փողոցներն մեծ մասով անցնել չի կարելի կառքով: — պէտք է անցնել ձիով:

Երբ ձեզ ցոյց են տալիս «Բարձրագոյն Դուռը» — դուր չէր կարող գտնել ձեր ծիծաղը: Հին, ծեփերը թափուած մի չէր, որ իւր ամբողջ տեսքով աղբի մեջ է նորոգել իրեն. քարած քակ, պիւ մէջ լսող է բուսել, ժանգոտ վանդակապատ աղմուկով բացուող ժանգոտ դռներով, — օտ:

— Բարձրագոյն Դուռն է:

Երբ դուր չէր գտնուում քաղաքի մասերը պահուող փառայն մզկիթից, — պէտք է ընթերցել կաշիքը: Այդպիսի գաղափարութիւն են փչում չորջր քրաւում են, որ ծուր ու մուր փողոցները: Ինչ որ չինը կուտեն — խալա: Իսկ փողոցների օւրիշ կերպ մարդկու մասին ոչոք երբեք չի մտածել:

Եւ այս բոլոր գաղափարութեան օւրիշ մէջ կանգնած է փառայն հսկայական մի «պալատ» — «Պերա» հրաշանոց, լուսազարդուած երկրորդականութեամբ, վերինիակ մեքենաներով:

Մենք գտնուում ենք խիստ հարուստ, իսկական «արքայական» տանը: Ձուում է օրկեստրը, օրպիսին նուազում է արեւմտեան երկրում հրեական հարսանիքներում: Սպիտակաթու սեղանների մօտ, որոնց վրայ դարձուած են ծաղկամաններ, նստած են երախտային ֆրեզներով:

Դրանք «ձեռնարկութեան» են, «ներկայացուցիչներ», որոնց օրկեստրում և տեսում է փառայն «Orient express»-ը: Ինչպիսի մականք գէթեր սփռած ամենաքրքրեկ ըսելիք, գէպի վեր սանրած պրուսական բեխերի, a la jeune France» խալած ծորունների տակ:

Եթէ յանկարծ մտնէր և բղուէր — Ոտոնկանութիւնը, Այդ պարոնների կէտը բնազդաբար կլիմիկ սեղանի տակ:

Մի անգամ եւ Կ. Պոլսի էլ անցնել հայց կոտորածից յետոյ:

Քոտոր օրկեստրի զուգի ձայնակցութեամբ տեղի ունէր քաղաքական մի խիստ տաք խօսակցութիւն:

Սեղանատան ամենքը վրովում է ին... հայերի վայր:

— Անհրաժեշտ են ամենախիստ միջոցներ:

— Յարձակուել Օսմանեան բանակի վրայ: Բաւկի:

— Պէտք է Թուրքիայից պահանջել, որ նա ամենախիստ միջոցներ ձեռք առնի այդ հայերի դէմ:

— Ել ինչի չեն նայում դեռ պահանջներ: Ինչու առաջադրութիւններ չեն անում: Ինչու չեն պահանջում, որ ճիւղն հայերին:

— Դա խանգարում է դործերին:

Այն ժամանակ, երբ ամբողջ կրպան միանանք էր կուտարում, աղաղակում էր՝ «Կեցցեն հայերը: Կարճ ատելի

Թիւրքիան», — նոյն այդ «ներկայացուցիչներ», «ձեռնարկութեան», պահանջում էին այստեղ «ճիւղ» հայերին: Հայերի կոտորածը նրանց «բաւարար չափով արմատական» միջոց չէր թրուում:

Դրանք «քաղաքակրթութեան կարապետներ» են:

Նրանց համար ձեռնուում են Թուրքիայի յաժման կարգերը:

Օգուտ քաղելով թրքական կառավարութիւնից, նրանք գործներ միանալով միմիայն առիթով արտոնութիւններ են ձեռք բերում:

Եւրոպայում ազգերը տնրում են միմիայն ըսելիք բնական տակ: Ջրօրում են իրենց ամեն բանից, լուսաւորութիւնից, մի կտոր հացից, պահում են հսկայական գորաբանները — և այդ գորաբանակները պէտք է պահպանեն այդ ձեռնարկութեան «հրաւիրները»:

Հէնց որ նրանցից մէկը տեսնում է, որ իրեն խանգարում են կողոպտել Թիւրքիան, — նրանք ամենքն էլ աղաղակ են բարձրացնում և վազում են գետնակների մօտ:

ձեռնարկներ են թռչում աշխարհիս ամեն ծայրերը: Եւրոպան յուզում է: Պարլամենտներում հարցադրումներ են լինում: Ծորային աղաղակ նուերն սկսում են ծխել իրենց հսկայական ծխնետխոյններ և հրաման են ստանում պատրաստ լինելու:

Պիտի գնալ պաշտպանել «քաղաքակրթութեան ներկայացուցիչներին»:

«Ձեռնարկութեան» անյաղապ գոհացում են ստանում վախճան Թիւրքիայից:

«Քաղաքակրթութեան» նորից յաղթանակում է թրքական վախճանութեան դէմ:

Ամեն անգամ, երբ «Pera Palace»-ի փառայն գահին ձեռնադրուց յետոյ, եւ բարձրանում է իմ սենեակը, աղաղակում է Պոլսի «Ha bepery моря ստանալու մի կտոր»:

Мефистофель. Корабль испанский трехмачтовый, На немъ мерзавцевъ сотни три...

Եւ այն յաժմ կարգում են մականքնական այրուած գիւղերի, մարթոտուած ծերունիների, բռնաբարուած կանանց, սպանուած փոքր երեխանց մասին, — տեսնում են «Pera-Palace»-ի փառայն ծաղկապարկ սեղանատունը:

Լուում են ծխում ջուրիկների ծուծուց և այս խօսքերը՝

— ճիւղ:

— Դա խանգարում է դործերին:

ԹՂԵԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՆԱՄՆԱՅ ԳՐԱՐԱՅԱՆՈՒՄՆԵՐԸ (Եւրո-Դարի թղթակցութիւն)

ԹԱԻԻԻԻ, 10 օգոստոսի. — Զատ ժամանակ չէ անցել այն օրից երբ մտաւ շարժումը պարսկահայի կեանքի վրայ: Երբ աղաղակեց մէկն է դարձել: Ընդամենը մի 40 տարուայ պատմութիւն ունի զոնք Եւրոպայական հայոց մտաւոր կեանքը: Թողնելով անցեալը՝ որ ոչ մի միլիթարական չընթացն է ունեցել, գտնուած ներկային և մի համառոտ հայեացք գցենք Թաւրիզի դարձական և կրթական խնդիրների վրայ: Մեր խօսքը չի լինելու խաւարի տակ հեծող դաւաճանի մասին, ուր կան ժամանակիս պահանջներին փոքր շատ համապատասխանող մի քանի տարրական դպրոցներ այլ, մենք խօսուում ենք Թաւրիզի դպրոցների մասին:

Թաւրիզի 750 տուն ունեցող հայերն ունին երկու միջնակարգ դպրոց, որոնք շարաբարտ մարդկանց և հանգամանքների շնորհիւ դատապարտուած են խտադիմութեան, շնայելով ուսուցիչների խտանդին ու ջանքերին: Այս դպրոցներից Լիւաթաթիւնը հասել էր մինչև 2. դասարանի պ. 8. Ռաշադանի տեսչութեան տակ իսկ Ղալաթիւն մնացել էր մինչև 6. դաս. տեսչութեամբ պ. Ար. Արքեպիսկոպոսի Սեր Նուպատիկի դուրս է ընկել երկուսի սիստեմն ու ուղղութիւնը, դուրս է մէկը կամ միւսը այս ու այն առաւելութիւնն ու պա-

կասութիւնն ունին իրար նկատմամբ, սակայն այսօր այնտեղ են հասել այդ դպրոցները իրենց օյժերից բարձր յանձն առած մրցման և ցուցամուրթեան պատճառով և հազարաթուաներ անհոգ վարմունքով, որ դատապարտուած են լինելու մէլդանխանա դառնալու և մի քան բարձր-խնամիների ու աղաղակների շահադործման ասպարէզը:

Լիւաթաթիւն աւելի մեծ է և ունի 400 երկսեռ աշակերտ. դպրոցի դրամագումարը հասնում է 8000 թումանի (թումանը = 1 ռ. 85կ.): Աշակերտներից առնում է թոշակ 9, 6 և 3 թուման: Ուսուցիչն է ուսուցչուհի 12—13 հոգի են: Իսկ Ղալաթի Արամեան դպրոցի դրամագումարն է 12000 թ., աշակերտները 200-ի շուրջ են, ուսուցիչները 15., նոյնպէս աշակերտներից առնում է թոշակ. ուսուցիչների ուսուցչուհի միջին հաշուով 400—500 թուման են հասնում, տարեկան ծախքերից բաց է մնում մինչև 500-700 ռ., հոգացում է թոշակների և ներկայացման փողերով և դրամագումարի %-երով: Երբ երկու տարի առաջ Թաւրիզի «Սեան» կոչուող ընկ. սնանկացաւ, նրա մօտ գրուած դպրոցների մինչև 5000 թուման էլ կորաւ: Այս գործում բացառակ մեղսակից են հանդիսանում հոգաբարձուները, առանձնապէս այն հոգաբարձուները, որոնք սնանկացող ընկ. անդամներն էին. նրանք կարող էին նախօրոք դպրոցի փողերն աղա-տել, բայց այդ բանը չարեցին: Այսպիսով դպրոցի փողերը կորան: Գործը երկու տարու շուրջ ընած էր, որովհետեւ դրոյն վրայ եղած հազարաթուման անգործ էր, իսկ առաջնորդ Եղիշէ վրդ. չգիտեմ ինչ մեծ-մեծ ծրագրերով էր մոլորում Կովկասում. այնուհետեւ առաջնորդ վարդապետ իւր վերադարձից 3 ամիս անցնելուց յետոյ հազիւ բարեհաճեց երկու թաղերիցից ժողով կազմել կորած փողերի համար խորհրդակցելու: 200-ից աւելի բազմութեան միջից հազիւ 4 հոգի խօսեցին, այն էլ զգալիոր, անորոշ, վերջապէս հայր նախադասի միմիայն հակասող խօսքերից յետոյ, մի ամիս ժամանակ արդեւ «Սեան» ընկ. փողերի հաշիւը փրկացնելու համար: Բայց ահա այն օրից անցել է 3 ամիս և դեռ մի կողմի չի ստացուել, իսկ առաջնորդն ու հոգաբարձութիւնը կակուղ-կակուղ քննել են:

Միջոցաւ աշխարհիս երեսին ընդունում է առհասարակ ծառայողների առճիկներն աւելացնել և մինչև իսկ ապահովել նրանց, այստեղ թաղաւան է. Թաւրիզի առաջնորդ Եղիշէ վարդապետի առաջարկութեամբ փոխուեց պիկետին վարժապետները առճիկները, բայց վերջիններս ընդիմութեան լայնիկներով փոխուց այդ կարգադրութիւնը: այսպէս՝ առաջնակարգ առաքականների համար նշանակել էին 10, իսկ երկրորդականների համար 8 թուման. յետոյ այս էլ փոխեցին և դարձրին 10-ական թուման, իսկ օրովհետեւ ձեռնարանից չէին համաձայնում, որպէս են 30 թ. աւելի վճարել ձեռնարաններին:

Պարսկահայոց դպրոցական կենտրին ծանօթը գիտէ, որ ռուսացութիւնը այստեղ յարատեղ և ապահովուած գործ չէ. մարդ ենթարկուած է միշտ հալածանքի, բաւական է եթէ աղա հազարաթումանի քէֆին կապար. իսկ եթէ մեկն ուզէ յարատեղ, պէտք է ինքնաւորութիւն չունենայ, մեկն էլ իւր մէջ մարդկային արժանապատւութեան զգացմունքը, լինի խոնարհ և հուր, որ կողմը քննի այն կողմը դնայ: Այս էլ կայ, որ հոգաբարձութիւնը շատ անգամ անտանական է, չունի այն բարոյական հեղինակութիւնը, որով կարողանար ազդել տեղական հասարակական գործերին: Բաւական է, որ առաջնորդը փառաօէր մէկը լինի, և ահա ամեն ինչ իւր ձեռքն է առնում, հոգաբարձութեան թողնելով միմիայն խրտուիլակի դերը:

Զատ տխուր իրողութիւնները դալիս հաստատում են այն ցաւալի հանգա-

Типографія Вереичевъ и Каменмахеръ Михайл. пр. Телеф. № 852